

РЕМЕК-ДЕЛО САВРЕМЕНЕ БАСКИЈСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Бернардо Аћаја

Боје неба

УТОПИЈА

Бернардо Аћага

Боје неба

са шпанској превела:

Биљана Буквић Исаиловић

УТОПИЈА

Београд 2009.

Имала је тридесет седам година и последњи део свог живота провела је у затвору. Ситна, најчешће озбиљног израза лица, носила је уредну одећу, мушког кроја; ходала је лагано, смирено; кад би проговорила, њен глас би изазивао изненађење јер је био помало промукао; поглед јој је био тврд, а очи налик на две лопте смеђе боје којима је време угасило тамни сјај. Након пуштања на слободу провела је ужасну ноћ скитајући по градским баровима Барселоне, да би завршила у кревету с човеком кога је тек упознала. Наредног јутра, пошто се смуцала и обишла још неколико барова, одлучила је да се врати у родни град Билбао. Четрдесет минута после своје одлуке већ је стајала испред аутоматских врата железничке станице.

Врата су осетила њену близину и задрхтала, као да ће се два стаклена крила сваког часа раздвојити, а онда одмах потом, попут огледала – она је стајала мирно и посматрала себе – показала јој прецизно детаље њеног лика: кожни кофер који је носила држећи га обема рукама, црне чарапе, црне мокасине, јакну од тапира с црвеном тракицом, знаком борбе против сиде, закаченом за ревер, белу кошуљу и веома кратку косу. Неколико пута прелетела је погледом преко те слике, попут особе која, након што се дотерала, још једном проверава свој изглед.

– Па, не изгледам лоше – рекла је тихо загледавши се у своје ноге. После многих година проведених у затвору било јој је необично да види цело тело. Огледала у затвору обично нису била дужа од четрдесет центиметара.

Врата су поново задрхтала; две девојке, странкиње, обе веома крупне, с ранцима на леђима који су им се уздизали изнад глава, изашле су са станице зауевши место на којем је стајао њен лик. У два корака нашле су се испред ње.

– *Could you help me, please?* – обратила јој се једна од њих раширивши одједном, као кишобран, нешто што је личило на план града. Њен глас имао је дрзак акценат петнаестогодишњакиња из тв серија.

– *No, I can't* – одговорила је жена ни не погледавши је. Није била расположена да проучава план града у којем је, практично, само познавала затвор. Сем тога, презирала је туристе. Туристе уопште, а туристе са ранцима посебно.

Одсечност њеног одговора изненадила је две девојке мада је, после првог тренутка, њена реакција прешла у намерно претерану гримасу. Како је могла да им се тако обрати? Где јој је васпитање? Зашто је била толико агресивна?

„Смрдите на зној. Боље би вам било да потражите туш“, помислила је жена, пребацивши кофер у једну руку и закорачивши ка вратима. Није разумела шта су јој довикнуле две странкиње. Енглески је научила у затвору и он јој је служио да чита и, у извесној мери, да говори, али не и да разуме увреде Британаца или Американаца.

Кад је ушла у зграду, имала је утисак да јој се завртело у глави; осећала је да ће је ноге издати ако настави право ка људима који су се окупљали у чекаоницама или пред шалтерима, па је пожурила да потражи уточиште у делу иза једне од продавница, где је било мање гужве и више празног места. Свуда око ње нешто се дешавало: неко црвено светло почело је да трепће, неко дете је налетело на колица натоварена коферима и потрбушке пало на под, један човек је трчао главе окренуте ка електронском реду вожње. И у тренуцима смирености, када је талас општег кретања био у опадању, њене очи би одједном набасале – попут дечака који је пао потрбушке – на светлуцање застакљених стубова или на дрчаву пластику, жуте или црвене боје, површина неких предмета.

„Значи, напушташ нас. Е, па, нек' ти је са срећом, најискреније. Од сад ћеш имати струје колико волиш.“

Ове Маргаритине речи, једне од њених другарица из ћелије, изговорене приликом њеног изласка из затвора,

постале су очигледне унутар станице. Струје је било на све стране: горе, на плафону, прекривеном сијалицама; и доле, на поплочаном поду, где су се светиљке тог здања – оне са плафона и још стотине других – одражавале као у огледалу дочаравајући обиље светлости у којој су се купали сви предмети, од часописа и књига до бомбона у продавницама слаткиша. Разлика у односу на затвор била је, дакле, огромна, јер је тамо, у ћелијама и ходницима, превасходно владао мрак; и некаква сивкаста прашина која је искрила у ваздуху пригушујући слабу светлост сијалица и флуоресцентних светиљки.

Женине очи немирно су шетале лево-десно, прво ка пидерији с њене леве стране, у дну, потом ка делу са кафетеријама, али није могла угледати шалтер за обавештења. Није био на месту којег се сећала, преко пута шалтера за продају карата. На паноу с редом возње – и он је такође био новина за њу – међу одредиштима возова који су управо полазили није писало Билбао.

Стиснула је усне и уздахнула љутито. Станични сат – марке сертина, црно-бели, веома једноставан – показивао је два и двадесет поподне. Сат на њеној руци – такође сертина, мушки – показивао је два и двадесет три. Да, покајала се што претходног преподнева није звала станицу. Навикла је на утврђену затворску сатницу, на живот који је текао, не као река или морска струја, него се, попут шрафчића у часовнику, увек вртео око исте осовине, никада не мењајући брзину; било каква неочекиваност, непредвидљивост, изазивале су немир у њој. Морала је раније да се распита о могућностима путовања.

Поново је узела кофер, овог пута у леву руку, и пришла групи путника који су чекали у делу са зеленим пластичним столицама. Један младић, у војној униформи, читао је неки спортски часопис. Пришла му је и замолила га за помоћ. Да ли би могао да јој каже ред возње?

– Зашто не погледате у компјутеру? – одговорио јој је војник, показујући на правоугаони стуб. На половини стуба налазио се прозорчић, и у њему блистави екран плаве боје.

Спустила је кофер на под и помно пратила упутства на компјутеру. Али, од машине је само успела да добије информацију о возовима који су ишли ка местима у околини Барселоне, или ка градовима као што су Париз, Цирих или Милано. Поново је уздахнула. Било је то за њу право мучење.

– Да вам помогнем?

Војник је пришао правоугаоном стубу. Она му је објаснила да не успева да пронађе ред вожње за возове ка Билбаоу.

– Не иде ниједан до једанаест увече – одговорио јој је војник, смешкајући се помало мангупски. Угледавши њено збуњено лице, наглашено се насмешио и променио опхођење. – Делује ти касно? – питао ју је. – Зар не можеш да проведеш поподне у Барселони?

Нигде није журила да стигне, чак ни у Билбао, и готово да је била спремна да прихвати позив који се наслуђивао иза војникових речи. На крају крајева, био је то први позив, на тај начин упућен, полу прећутно, обазриво, после много година, од стране супротног пола, и њој је било потребно све што би јој могло помоћи да врати сигурност и самопоуздање; било јој је потребно да је гледају, да јој се обраћају, да је желе као нормалну жену, а не као курву. Међутим, једва да је прошло двадесет четири сата од њеног изласка из затвора, а још мање, само неких десетак сати, од њеног сусрета са незнанцем који је спавао с њом у јефтином хотелу, те је осећала жељу да буде сама. Погледала је у војника и одговорила му одрично. Није могла више да остане у Барселони, морала је што пре да стигне у Билбао.

– Онда ћу ти рећи истину – казао је војник уздахнувши. Био је помало разочаран. – Најбоље је да идеш аутобусом. Креће око пола четири и све време вози аутопутем. У десет увече бићеш код куће.

– Видим, одлично познајеш ред вожње – рекла му је, трудећи се да се на силу насмеши.

– Захваљујући једном другу из касарне. Он увек путује тим аутобусом. Обично тамо, у задњем делу станице, купи карту. Аутопревозник је компанија *Бабиштранс*.

Војник се опростио од ње шалећи се на рачун пропуштене прилике, а онда јој одмахнуо уз војнички поздрав. Она је на тренутак помислила да одговори на шалу и тако дода још једну петљу односу који се исплео између њих, али пустила га је да оде испративши га само погледом.

Војник је нестао у маси, на покретном степеништу које је повезивало станицу са метроом. Да, каква штета што га није срела десет или дванаест часова раније. Или је можда права штета било то што је срела оног другог, одвратног типа који јој се прикачио пошто је већ била обила четири или пет барова.

Њен поглед срео се са аутоматом за цигарете смештеним поред улаза у пицерију, па су мисли које су јој се врзале по глави одједном промениле ток и одлутале ка оном периоду њеног живота када је слободно могла да изабере марку цигарета, односно, да изабере ону марку са којом се поистовећивала и чију паклицу је обично носила, у извесним приликама, као амајлију. Одједном се осетила срећнијом при помисли да би баш тако, са том ситницом, могао да почне опоравак. Или, боље речено: њен опоравак помоћу предмета који су је окруживали у ранијем животу.

„Покушај да нађеш своје ствари – саветовала ју је Маргарита на растанку. – Ствари знају да чекају, и само оне могу да нам помогну по изласку из затвора. Када напустиш ово место, покушај да их се сетиш и крени у потрагу за њима. Оне ће ти много помоћи. И ја ћу то урадити једног дана. Вратићу се у Аргентину и нећу се зауставити док не нађем своје гумене чизме.“

Смех којим је њена другарица из затвора завршила свој кратки говор играо јој је пред очима док се приближавала аутомату за цигарете. Маргарита је имала пуних шездесет година, и још увек јој је преостало много година робије. Могућност да се врати у родну земљу била је далека.

Њена омиљена марка, „Ларк“, налазила се на последњем стубу у апарату. Убацила је три новчића у прорез и притиснула дугме.

Белешка о писцу

Хосе Ирасу Гармендија рођен је 27. јула 1951. године у малом баскијском селу Астеасуу, у близни Сан Себастијана. Жеља да следи пример великих писаца светске књижевности, али и намера да избегне франкистичку цензуру, веровано су били неки од разлога због којих је усвојио псеудоним Бернардо Аћага.

Дипломирао је економију на Баскијском универзитету (некадашњем Универзитету у Билбаоу) и Филозофију и књижевност на Универзитету у Барселони. Члан је Краљевске академије за баскијски језик - Еускалцаиндија. Целокупно своје дело, које чине приче, романи и поезија, написао је и објавио на баскијском језику и тако показао да се може бити велики светски писац пишући на малом, прастаром језику, преиндоевропског порекла, којим данас говори око 700.000 људи. Како каже у једној својој песми, реч је „о језику једне земље која се не види на мапи“, али коју, управо захваљујући језику, називамо Баскијом. Говорити о Аћаги данас значи говорити о најпревођенијем и највише награђиваном писцу на баскијском језику свих времена. Списак награда које је за своје стваралаштво добио Бернардо Аћага обухвата, између осталих, награду Еускади (1989, 1997, 1999), Националну награду за прозу (1989), француску награду Хиљаду страница (1991), награду Три круне атлантских Пиринеја (1995), награду Еуско Икаскунца (2002), награду Чезаре Павезе за поезију (2003), Награду шпанске критике (1978, 1985, 1988, 1993, 2003)... итд. Добар пријем на који је наишло његово дело широм света, те десетине хиљада читалаца, допринели су да се његово име нађе на многим листама незаобилазних аутора XXI века, какву је саставио и британски часопис Observer 1999. године, „21 Top Writers“.

Роман *Боје неба* први је Аћагин роман преведен на српски језик.